

С. В. Кульчицький

Неформальні організації

НЕФОРМАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ – термін з часів перебудови в СРСР 1985–91. Радянські конституції проголошували право громадян на заснування об'єднань, союзів і спілок, проте такі організації створювали з дозволу парткомів і органів державної безпеки. У серед. 1980-х рр. в УРСР функціонували десятки тисяч первинних осередків суспільно-політичних, фізкультурно-оздоровчих, природничо-пізнавальних та ін. напрямів, що охоплювали понад 1,5 млн осіб – від піонерів до пенсіонерів.

Ініціативу у створенні неформальних, тобто без дозволу державних органів об'єднань, союзів і спілок, взяли на себе звільнені владою політичні в'язні, дисиденти і шістдесятники. У серпні 1987 в Києві створено Український культурологічний клуб, що зосередився на вивченні «білих плям» радянської історії; у жовтні того ж року у Львові – [Товариство Лева](#). Реакцією на [Чорнобильську катастрофу](#) стало заснування у грудні 1987 [Української екологічної асоціації «Зелений світ»](#) (голова – Ю. Щербак). У березні 1988 сформувалася Українська Гельсинська спілка, яку після виходу з тюрми очолив Л. Лук'яненко. В лютому 1989 місцеві осередки Товариства шанувальників рідної мови об'єдналися в республіканську організацію – Товариство української мови ім. Т. Шевченка (голова Д. Павличко). У березні 1989 у Києві проведено Всеукраїнську установчу конференцію добровільного історико-просвітницького товариства [«Меморіал ім. В. Стуса»](#) та установчий з'їзд Народного руху України, на якому були представлені делегати від 1247-ми первинних осередків. У своїй доповіді [С. Головатий](#) сформулював важливий теоретичний висновок: Н. о., тобто незалежні від КПРС утворення у вигляді клубів, самодіяльних об'єднань і масових рухів, слід розглядати як паростки майбутнього громадянського суспільства. Доповідач вказав, що народ, якому конституційна реформа 1988 повернула право вибору своїх керівників, не зможе їх контролювати (на що й сподівалися реформатори з Кремля), тому що він неорганізований. Упродовж трьох поколінь цей народ жив у суспільстві вертикальних зв'язків, усі його організації, побудовані за Демократичного централізму Принципом, виявлялися «передавальними пасами» від мас до влади. Використовуючи терор, пропаганду і виховання, влада слідкувала, щоб між людьми не виникали незалежні від неї горизонтальні зв'язки, тобто громадянське суспільство. НРУ став своєрідною «парасолькою» для багатьох Н. о. Під час 2-х Всеукраїнських зборів (жовтень 1990) чисельність членів НРУ вже сягала 633 тис. Понад 5 млн громадян були прихильниками цієї

організації.

Бібліографічний опис:

Неформальні організації / С. В. Кульчицький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-71894>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).